

Ольга БОБИР,

orcid.org/0000-0002-2563-7011

доктор філософії,

доцент кафедри образотворчого мистецтва і дизайну

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

(Дніпро, Україна) bobyrolga@gmail.com

ВПЛИВ СВІТОВОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуті основні проблемні питання в підготовці майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва, які виникли в ЗВО через вимушений перехід освітнього процесу на дистанційну форму навчання, спричинений світовою пандемією та війною. Вбачаємо, що стрімка цифровізація освітнього процесу вплинула на якісні показники підготовки майбутніх митців. Окреслено два вектори цифровізації освітнього процесу: перехід на дистанційну форму навчання й використання необхідного для цього програмного забезпечення та розробка нових і систематичне оновлення функціоналу вже наявних графічних програмних продуктів. Визначено шість позицій, які вплинули на зниження рівня професійної підготовки означених фахівців; зокрема: відсутність можливості візуального сприйняття натурних постановок та безпосередньої практичної роботи над ними; відсутність особистого контакту між учасниками освітнього процесу; відсутність доступу до матеріалів й обладнання в художніх майстернях; недотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу; відсутність ґрунтовного, систематизованого та апробованого навчально-методичного забезпечення для викладання фундаментальних практичних художніх дисциплін у дистанційному форматі; часова затримка зворотнього зв'язку між учасниками освітнього процесу. Особливу увагу приділено розкриттю питання відсутності можливості рисування з натури, що унеможливує підготовку майбутніх художників на високому професійному рівні, адже саме робота з натури є фундаментом академічної освіти в галузі образотворчого мистецтва. Підтверджено необхідність збалансованого поєднання очного та дистанційного форматів навчання при підготовці майбутніх художників; зокрема, лекційні курси доцільно проводити з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; натомість опанування практичних дисциплін (рисунок, живопис, композиція) повинно відбуватися в очному форматі, що забезпечить збереження феномену професії «художник». Відтак, наголошено на важливості навчання майбутніх митців в умовах професійних художніх майстерень.

Ключові слова: студенти-художники, образотворче мистецтво, викладання, дистанційний формат навчання, професійна художня освіта.

Olha BOBYR,

orcid.org/0000-0002-2563-7011

PhD,

Associate Professor at the Department of Fine Arts and Design

Oles Honchar Dnipro National University

(Dnipro, Ukraine) bobyrolga@gmail.com

THE INFLUENCE OF GLOBAL DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS ON THE TRAINING OF FUTURE ARTISTS IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The article examines the main problematic issues in the training of future specialists in fine arts, which arose in higher education institutions due to the forced transition of the educational process to distance learning, caused by the world pandemic and war. We see that the rapid digitization of the educational process has affected the quality indicators of the training of future artists. Two vectors of digitization of the educational process are outlined: the transition to distance education and the use of the software necessary for this, and the development of new and systematic updating of the functionality of existing graphic software products. Six positions have been identified, which affected the decrease in the level of professional training of the specified specialists; in particular: the absence of the possibility of visual perception of full-scale productions and direct practical work on them; lack of personal contact between the participants of the educational process; lack of access to materials and equipment in art workshops; failure to observe academic integrity by participants in the educational process; lack of thorough, systematized and tested educational and methodological support for teaching fundamental practical art disciplines in a distance format; time delay of feedback between participants of the educational process. Particular attention is paid to revealing the issue of the lack of possibility of drawing from

nature, which makes it impossible to train future artists at a high professional level, because it is work from nature that is the foundation of academic education in the field of fine arts. The need for a balanced combination of face-to-face and distance learning formats in the training of future artists has been confirmed; in particular, it is advisable to conduct lecture courses using modern information and communication technologies; instead, the mastering of practical disciplines (drawing, painting, composition) should take place in an eye-to-eye format, which will ensure the preservation of the phenomenon of the "artist" profession. Therefore, the importance of training future artists in the conditions of professional art workshops was emphasized.

Key words: student artists, visual arts, teaching, distance learning format, professional art education.

Постановка проблеми. Виклики XXI століття, пов'язані зі світовою пандемією та війною, які постали перед науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти, котрі здійснюють підготовку майбутніх фахівців у царині образотворчого мистецтва, актуалізували застосування учасниками освітнього процесу цифрових інструментів та спричинили перехід на дистанційну форму навчання. Така трансформація освітнього процесу позначилась не лише на загальному рівні підготовки фахівців мистецьких спеціальностей, але й наразі загрожує зникненню феномену «художника» в класичному розумінні. Безумовно, дистанційний формат навчання для вітчизняної художньої школи став викликом, адже впродовж десятків століть становлення образотворчого мистецтва таких прецедентів не було. Відтак, важливо розуміти та усвідомлювати вплив цифровізації на вищу академічну художню освіту задля збереження феномену «художника», неповторне художньо-естетичне світобачення якого не зможуть замінити цифрові технології.

Аналіз досліджень. У зв'язку зі стрімкою цифровізацією вищої освіти, за останні роки з'явилася низка наукових праць, присвячених питанню професійної підготовки майбутніх художників у дистанційному форматі. Примітно, що науковці розділилися на дві групи: одні жорстко критикують означену форму навчання майбутніх фахівців будь-яких творчих спеціальностей (зокрема, фахівців з образотворчого мистецтва), натомість інші – намагаються віднайти можливості для більш-менш якісної їх підготовки, адже освітній процес повинен реалізовуватися навіть у таких складних життєвих умовах нашого сьогодення.

Можливості дистанційного навчання в підготовці майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва розкривають у своїх наукових доробках ряд вітчизняних дослідників; зокрема: А. Алтухова, О. Басанець, Ю. Басанець, Л. Ейвас, С. Лопухова, О. Пікущий, Н. Ростовцева, С. Теслюк, О. Школьна тощо.

У колективній розвідці авторства М. Пічура, Г. Сотської, І. Демченко, А. Короля та А. Гордаша ґрунтовно розкрита академічна та цифрова парадигма підготовки майбутніх фахівців з обра-

зотворчого мистецтва. Науковці наголошують на тому, що в сучасних закладах вищої освіти, де здійснюється підготовка означених фахівців, важливим є органічне поєднання академічної й цифрової складових. Крім того, М. Пічура, Л. Полудень, І. Демченко та Г. Сотська досліджують зміни методології навчання майбутніх художників у зв'язку з потужним впливом на освітній процес сучасних цифрових технологій.

Попри те, що науковці займаються дослідженням можливостей дистанційного навчання рисунку й живопису, однак, вбачаємо, що цей досвід залишається недостатньо відрефлексованим.

Мета статті. Метою статті є аналіз впливу прискореної пандемією та війною цифровізації на вищу академічну художню освіту та узагальнення проблем в підготовці майбутніх художників, які виникли у зв'язку з тривалим дистанційним форматом навчання в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. XXI століття дало розуміння того, що для здобуття освіти сьогодні не існує жодних географічних кордонів, адже все частіше молодь використовує сучасні інформаційно-комунікаційні технології для набуття певних професійних компетентностей. У науково-педагогічній літературі, для позначення цього процесу, вчені використовують поняття «глобальна цифровізація освіти».

Поділяємо дефініцію поняття «цифровізація», яке подає С. Сидоренко – процес розробки, впровадження та розповсюдження сучасних цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності людини (Сидоренко, 2021: 34). О. Савченко зазначає, що в нашому сьогоденні термін «цифровізація» використовується для позначення певної трансформації фізичного ресурсу на цифровий у всіх сферах буття (Савченко, 2022).

Світову цифровізацію освітнього процесу слід розглядати в двох векторах. Перший – вимушений перехід на дистанційну форму навчання, для реалізації якої необхідно використовувати відповідне програмне забезпечення (Zoom, Moodle, Teams тощо). Другий – розробка нових та систематична модернізація вже наявних графічних програмних продуктів (Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Procreate, Autodesk SketchBook тощо), які дедалі

більше впливають на зміст освітнього процесу підготовки майбутніх художників, що підтверджується введенням в освітньо-професійні програми спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» таких дисциплін як «Цифровий рисунок» та «Цифровий живопис».

Вбачаємо, що стрімка цифровізація освітнього процесу призвела до зниження рівня професійної підготовки майбутніх митців, що обумовлено наступними позиціями:

1. Відсутність можливості візуального сприйняття натурних постановок та безпосередньої практичної роботи над ними. Фундаментом академічної освіти в галузі образотворчого мистецтва є робота з натури, яка дає можливість спостерігати, аналізувати та відтворювати оточуюче середовище в створених митцем художніх образах. Означена методика складалась та апробувалась протягом десятків століть і сьогодні залишається найбільш ефективною, адже підготовка майбутніх художників – це практико-зорієнтований процес. Поділяємо тезу С. Лопухової, що лише системна та систематична робота з натурою, вивчення її матеріальних характеристик, які сприймаються візуально, формує та підвищує рівень образотворчої грамоти (Лопухова, 2021).

Проте, такий класичний підхід до навчання майбутніх художників зазнав краху з переходом освітнього процесу у віртуальне середовище. Для побудови освітнього процесу в нових реаліях, науково-педагогічні працівники були змушені переорієнтувати здобувачів від «роботи з натури» до «роботи з фотографією». Робота з фотографією передбачає два вектори діяльності: по-перше – це виконання копій зі вже зроблених робіт за відповідною тематикою; по-друге – написання постановок по фотографіям через «умоглядне рисування».

І хоча метод «копіювання», який є одним із найстаріших, сприяє вивченню технологічних особливостей та оволодінню художньою майстерністю, проте поділяємо тезу Н. Кучми, що така робота зводиться лише до копіювання площинного зображення й не сприяє розумінню зображення структури самої форми, відтворення якої є одним із основних завдань при роботі з натури (Кучма, 2021).

На думку науковців О. Засипкіна та В. Сухенко, в частковій мірі компенсувати відсутність натурального рисування можна за допомогою набутого попереднього досвіду рисування та візуального дослідження моделі, наявної зорової пам'яті та уяви (Засипкін, Сухенко, 2020).

Відтак, освітній процес підготовки майбутніх художників у дистанційному форматі хоча і може бути варіативним, проте джерелом інформації для студента-художника виступає не реальна натура, а фотографія, яка не здатна об'єктивно передати навколишній світ, що призводить до спотворення художнього образу.

2. Відсутність особистого контакту між учасниками освітнього процесу. У навчанні образотворчому мистецтву особистий контакт з викладачем-художником та спілкування з однокурсниками є надзвичайно важливим аспектом побудови освітнього процесу та його подальшої результативності. Дистанційна форма навчання обмежує цю взаємодію, а відтак впливає на мотивацію та професійне зростання здобувачів. Відсутність реального контакту здобувачів із викладачами призводить до втрати принципу «роботи в майстернях», коли знання, вміння та навички роботи передаються від досвідчених викладачів-художників до здобувачів через особистий показ. Відтак, більша частина художньо-творчої роботи зводиться до вербального спілкування, результативність якого є низькою, адже при навчанні академічному рисунку та живопису важливим є присутність викладача-художника в майстернях, який здатен прийти на допомогу при вирішенні поставлених художніх завдань.

Погоджуємося з тезою О. Музики, що на заняттях з рисунка, живопису та композиції викладач стає зразком для наслідування, адже він не лише декламує теоретичну складову означених курсів, але й демонструє на практиці прийоми та технологію роботи різними художніми матеріалами, допомагає знаходити вдалі художні рішення в поставлених завданнях (Музика, 2015).

Відтак, із переходом на дистанційну форму навчання, викладачі фактично втратили можливість передавати здобувачам професійні вміння та навички, що загрожує втраті унікальних художніх шкіл різних регіонів, становлення яких відбувалося століттями.

3. Відсутність доступу до матеріалів й обладнання в художніх майстернях. Заклади вищої освіти, де готують митців, мають художні майстерні з необхідним для роботи обладнанням; наявний певний реквізитний фонд, за допомогою якого викладачі створюють натурні постановки. Відсутність фізичного доступу до таких приміщень обмежує можливості студентів для практичного вдосконалення своїх навичок, адже вони вимушені працювати вдома, де не завжди є відповідні для роботи художника умови.

Л. Макаренко, досліджуючи інформаційно-освітнє середовище ЗВО, наголошує на тому, що

середовище, яке є співзвучним із потребами здобувачів, навчає та виховує їх в тій же мірі, що й викладач (Макаренко, 2013). Таке середовище, на думку М. Братко, повинно забезпечувати запити всіх учасників освітнього процесу, сприяючи їх особистісному розвитку та мотивуючи до саморозвитку (Братко, 2014).

Оскільки освітнє середовище не обмежується стінами закладу вищої освіти, то можна говорити про те, що дистанційний формат навчання не забезпечує повноцінну позааудиторну мистецьку діяльність здобувачів; зокрема: відвідування художніх виставок, музеїв, екскурсій, організація та проведення різнопланових культурно-мистецьких заходів тощо.

Відтак, очний формат навчання в художніх майстернях закладів вищої освіти є незамінною складовою в розвитку та навчанні майбутніх художників, оскільки надає унікальні можливості для їх особистого зростання, набуття практичного досвіду та формування професійних едукативних компетентностей.

4. Недотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу. Сьогодні поняття «академічна доброчесність» закріплено на законодавчому рівні й трактується Законом України «Про освіту» як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (2017). Це визначення дає розуміння того, що художники мають дотримуватися етичних принципів та стандартів під час створення творів образотворчого мистецтва.

Студенти, які ще не навчені працювати самостійно та на засадах академічної доброчесності, в своїх роботах з рисунку, живопису та композиції вдаються до фальсифікації та копіювання. Фальсифікація робіт може відбуватися через роздруківки фотографій постановок, поверх яких студенти фарбою імітують живопис; виконання робіт на значно менших розмірах, ніж зазначені вимоги до завдань у навчальних програмах тощо. Відтак, викладачам доводиться пильнувати роботи студентів; перевіряти їх на плагіат (пошук за зображеннями у Google, Pinterest тощо); встановлювати відповідність розміру й матеріалу, яким виконується робота та мотивувати студентів дотримуватися академічної доброчесності. Крім того, в останні роки студенти почали активно використовувати можливості штучного інтелекту для вирішення художньо-

творчих завдань (зокрема, ChatGPT), що призводить до нівелювання роботи митців.

Трапляються випадки недотримання академічної доброчесності й зі сторони науково-педагогічних працівників, які використовують фото постановок та фото прикладів написання робіт, взятих з мережі Інтернет.

Вбачаємо, що вірогідність порушення академічної доброчесності є нижчою в процесі очного навчання, коли учасники освітнього процесу бачать весь хід роботи над художньо-творчим завданням і його кінцевий результат.

5. Відсутність ґрунтового, систематизованого та апробованого навчально-методичного забезпечення для викладання фундаментальних практичних художніх дисциплін у дистанційному форматі. Навчально-методичне забезпечення дисципліни – це ціла низка навчальних та методичних матеріалів, які уможливають реалізацію освітніх компонентів як складових освітньо-професійних програм. До таких документів відносяться: державні стандарти вищої освіти, навчальні плани та програми, підручники, навчальні посібники тощо (Шемелюк, 2003).

За роки становлення образотворчого мистецтва взагалі та методики його викладання зокрема, розроблено, апробовано та впровадженню безліч науково-педагогічних результатів досліджень, які є досить ефективними при їх використанні в очному форматі навчання; натомість, не завжди співвідносяться з вимогами дистанційної роботи. За останні чотири роки дистанційного досвіду підготовки майбутніх художників науковці-педагоги розробили та апробували нове навчально-методичне забезпечення освітніх компонент, проте, вбачаємо, що його не достатньо для якісної організації художньо-педагогічного процесу, який має свою специфіку.

Хоча сьогодні існує величезна кількість сайтів та блогерів, які навчають рисувати, однак, відсоток професійних художників серед них є дуже малим, адже справжні фахівці розуміють, що такі знання можуть бути лише як додаткові, а не основні. Проте, переконані, що навіть якісний та змістовний інформаційно-методичний супровід вивчення тріади ключових для майбутніх художників освітніх компонент («Академічний рисунок», «Академічний живопис» та «Композиція») не замінить реального навчання в художніх майстернях із спогляданням реальних постановок та демонстраторів пластичних поз.

6. Часова затримка зворотнього зв'язку між учасниками освітнього процесу. Дистанційна форма навчання може призвести до затримок у

зворотньому зв'язку між студентами та викладачами, адже усні консультації нерідко замінюються листуванням через електронну пошту або чатами, що унеможливило своєчасну та конструктивну критику.

Відтак, вбачаємо, що використання цифрових технологій, з однієї сторони, допомагає майбутнім митцям розширити й втілити свої образотворчі ідеї; проте, доступність цих технологій залучають мільйони людей, які є псевдофахівцями, до лав художників.

Висновки. «Глобальний експеримент» із дистанційною освітою показав зниження рівень професійної підготовки майбутніх художників. Проте, навчання в закладах вищої освіти вже ніколи не

буде таким, як раніше, і головне тут – знайти правильний баланс традиційної очної й дистанційної форм навчання задля збереження мистецьких традицій та культурної спадщини.

Оскільки сьогодні відбувається поступова модернізація навчального контенту та адаптація учасників освітнього процесу до нової реальності, дослідження впливу світової цифровізації на підготовку майбутніх художників у закладах вищої освіти допомагає виявити наявні проблеми, а також зрозуміти, як цифрові технології можуть покращити освітній процес. Із окресленого впливає, що сучасний митець неодмінно має володіти як традиційним, так і цифровим образотворчим інструментарієм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Братко М. В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: пошук стратегій управління. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. праць. Київ : університет ім. Б. Грінченка, 2014. № 22. С. 134–145.
2. Засипкін О., Сухенко В. Академічний рисунок в умовах дистанційного навчання. *Українська академія мистецтв*. 2020. Вип. 29. С. 72–78.
3. Кучма Н. І. Роль сакрального мистецтва у формуванні копіювальних умінь майбутніх художників. *Молодий вчений*. 2021. № 12 (100). С. 145–148.
4. Лопухова С. Рисунок і живопис для майбутніх графічних дизайнерів в умовах дистанційного навчання. *Дизайн-освіта*. 2021. С. 265–275.
5. Макаренко Л. Л. Інформаційно-освітнє середовище вищого навчального закладу як важливий чинник процесу професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер. : Педагогічні та історичні науки*. 2013. Вип. 115. С. 113–126.
6. Музика О. Діалогічність і співтворчість у педагогічному процесі як чинник формування творчої особистості художника-педагога в системі вищої освіти. *Електронний інституційний репозитарій Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини*. URL: <http://surl.li/dzvqq> (дата звернення: 15.06.2023).
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 01.07.2023).
8. Савченко О. С. Систематизація наукових підходів до поняття «цифровізація у публічному управлінні». *Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 2 (76). С. 72–76.
9. Сидоренко С. В. Цифрова трансформація суспільства в умовах четвертої промислової революції. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2021. Вип. 1 (173), т. 1. С. 31–43.
10. Шемельок Г. О. Особливості науково-методичного забезпечення навчального процесу у технічному коледжі в умовах ступеневої освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 20 с.

REFERENCES

1. Bratko M. V. (2014) Osvitnie seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu: poshuk stratehii upravlinnia. [The educational environment of a higher educational institution: the search for management strategies]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka* : zb. nauk. prats. Kyiv : universytet im. B. Hrinchenka. № 22. P. 134–145. [in Ukrainian].
2. Zasyupkin O., Sukhenko V. (2020) Akademichnyi rysunok v umovakh dystantsiinoho navchannia. [Academic drawing in the conditions of distance learning]. *Ukrainska akademiia mystetstv. Vyp. 29. P. 72–78.* [in Ukrainian].
3. Kuchma N. I. (2021) Rol sakralnoho mystetstva u formuvanni kopiiuvalnykh umin maibutnykh khudozhnykiv. [The role of sacred art in the formation of copying skills of future artists]. *Molodyi vchenyi. № 12 (100). P. 145–148.* [in Ukrainian].
4. Lopukhova S. (2021) Rysunok i zhyvopys dlia maibutnykh hrafichnykh dyzaineriv v umovakh dystantsiinoho navchannia. [Drawing and painting for future graphic designers in the conditions of distance learning]. *Dyzain-osvita. P. 265–275.* [in Ukrainian].
5. Makarenko L. L. (2013) Informatsiino-osvitnie seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu yak vazhlyvyi chynnyk protsesu profesiino-pedahohichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia. [The information and educational environment of a higher educational institution as an important factor in the process of professional and pedagogical training of a future teacher]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Ser. : Pedahohichni ta istorichni nauky. Vyp. 115. P. 113–126.* [in Ukrainian].
6. Muzyka O. (2015) Dialohichnist i spivtvorchist u pedahohichnomu protsesi yak chynnyk formuvannia tvorchoi osobystosti khudozhnyka-pedahoha v systemi vyshchoi osvity. [Dialogue and co-creation in the pedagogical process as a factor in the formation of the creative personality of the artist-pedagogue in the system of higher education]. *Elektronnyi*

instytutsiinyi repozytarii Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni P. Tychyny. URL: <http://surl.li/dzvgq> (data zvernennia: 15.06.2023). [in Ukrainian].

7. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII zi zminamy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (data zvernennia: 01.07.2023). [in Ukrainian].

8. Savchenko O. S. (2022) Systematyzatsiia naukovykh pidkhodiv do poniattia “tsyfrovizatsiia u publichnomu upravlinni”. [Systematization of scientific approaches to the concept of “digitalization in public administration”]. Publichne upravlinnia i administruvannia. № 2 (76). P. 72–76. [in Ukrainian].

9. Sydorenko S. V. (2021) Tsyfrova transformatsiia suspilstva v umovakh chetvertoi promyslovoi revoliutsii. [Digital transformation of society in the conditions of the fourth industrial revolution]. Multyversum. Filosofskiy almanakh. Vyp. 1(173), t. 1. P. 31–43. [in Ukrainian].

10. Shemeliuk H. O. (2003) Osoblyvosti naukovo-metodychnoho zabezpechennia navchalnoho protsesu u tekhnichnomu koledzhi v umovakh stupenevoi osvity: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].